

С. С. Аляб'єва¹
К. О. Коваль¹
О. М. Мензул¹

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ДЕРЖАВНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЇХ ВИРІШЕННЯ

¹Вінницький національний технічний університет

Проаналізовано проблеми та існуючі державні механізми працевлаштування випускників вищих навчальних закладів.

Ключові слова: працевлаштування, випускники, молодь, вищий навчальний заклад.

Вступ

Однією з основних потреб самореалізації молоді залишається праця, а тому не втрачає актуальності питання працевлаштування випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ). Нішу молодіжної зайнятості визначають однією з пріоритетних складових соціальної політики України [1], адже молодь — найбільший стратегічний ресурс країни. Молодь є специфічною соціально-демографічною групою, яка посідає особливе місце в соціальній структурі суспільства та відіграє значну роль у громадсько-політичному житті держави. Саме вона, що перебуває в стадії трудового й соціального самовизначення й володіє специфічними рисами, які не притаманні громадянам іншого віку. Молоді характерні особливості, які з погляду оцінки трудових ресурсів притаманні як переваги (високий освітній рівень, ініціативність, нестандартність мислення, вміння швидко адаптуватися в умовах ринкової економіки, бажання працювати й використовувати отримані в навчальному закладі знання на практиці), так і недоліки (відсутність практичного досвіду й трудових навичок, завищені вимоги до передбачуваної роботи та самооцінка тощо). Проте, враховуючи об'єктивні психологічні особливості молоді, вона має найбільшу соціальну, професійну та життєву перспективу.

Сегмент ринку праці випускників вищих навчальних закладів — найпроблемніша частка загальнонаціонального ринку праці [2, 3]. Пошуки першого робочого місця, невідповідність рівня та якості отриманої освіти професійним обов'язкам, відсутність досвіду роботи, завищені запити молоді та невідповідність їм пропозицій роботодавців посилюють напруження на ринку праці [4].

Враховуючи вищевикладене, питання зайнятості випускників вищих навчальних закладів є актуальною соціальною проблемою. В статті будуть досліджені існуючі механізми державного сприяння їх працевлаштуванню.

Аналізом питань конкурентоспроможності випускників вищої школи в умовах ринково орієнтованих змін в економіці країни вагомими є здобутки і результати наукових досліджень вітчизняних вчених Л. Колешні, І. Кравченко, Е. Лібанової, І. Петрової, Е. Савельєва, В. Савченка, М. Семикіної та ін. У цих працях науковці підкресливали необхідність забезпечення в процесі підготовки висококваліфікованої робочої сили відповідності основних параметрів якості підготовки та професійно-кваліфікаційного рівня кадрів вимогам інноваційного етапу розвитку економіки.

Метою статті є дослідження сучасного стану ринку праці випускників вищих навчальних закладів та аналіз державних механізмів забезпечення їх зайнятості.

Виклад основного матеріалу дослідження

В Україні щорічно на обліку в обласній службі зайнятості перебуває біля 36—38 тис. молодих громадян віком до 35 років або від 39 % до 44 % від загальної чисельності осіб, які перебували на обліку за останні три роки.

Рівень безробіття серед молоді є вищим за середній рівень безробіття у країні: за підсумками 2012 року, серед молоді у віці 25—29 років шукали, проте не могли знайти роботу 9,5 %, а серед населення загалом рівень безробіття становив 7,5 % (табл. 1). Загалом же, за даними Державної служби статистики, серед молоді віком 25—29 років роботу мають 73,8 %, в наступній віковій групі (30—39 роки) зайнятими вже є майже 78,8 %, серед людей віком 40—49 років — 80 %.

Таблиця 1

Економічна активність населення за віковими групами [5]

	Рівень економічної активності, %	Рівень зайнятості, %	Рівень безробіття, %
Усе населення	64,6	59,7	7,5
У тому числі за віковими групами			
15—24 роки	40,7	33,7	17,3
25—29 років	81,5	73,8	9,5
30—39 років	84,4	78,8	6,7
40—49 років	85,3	80,0	6,2
50—59 років	65,7	62,2	5,3
60—70 років	24,0	24,0	0,1
Працездатного віку	73,0	67,1	8,1

Вища освіта є чинником, який підвищує шанси на успішне працевлаштування, хоча і не гарантує його. За даними Державної служби статистики, серед людей віком 15—70 років із вищою освітою відсоток зайнятих був значно вище, аніж в інших освітніх групах (73,4 % проти 59,2 % серед усього населення), а рівень безробіття — найнижчий (6,7 % проти 7,9 %) (табл. 2).

Таблиця 2

Економічна активність населення за рівнем освіти [5]

	Рівень економічної активності, %	Рівень зайнятості, %	Рівень безробіття, %
Усе населення	64,3	59,2	7,9
У тому числі мають освіту			
Повну вищу	78,7	73,4	6,7
Базову вищу	51,4	41,1	20,1
Неповну вищу	71,1	66,1	7,1
Повну загальну середню	62,6	57,1	8,8
Базову загальну середню	38,2	35,6	6,9
Початкову загальну або не мають освіти	13,5	13,5	—

Проте ситуація із працевлаштуванням нещодавніх випускників вузів неоднозначна. Офіційна статистика не дає чіткого уявлення про відсоток випускників ВНЗ, які не можуть знайти роботу після здобуття відповідного освітнього рівня. Тому, вибір напряму підготовки та навчання — один з найважливіших етапів у житті кожної молодої людини. Зробити його означає узяти на себе відповідальність за прийняте рішення. Тож необхідно ретельно розібратись у величезній різноманітності сучасних професій, зрозуміти їх зміст, оцінити свої можливості, здібності та інтереси, перспективи подальшого працевлаштування за обраним напрямом підготовки. На сьогодні, на одного випускника ВНЗ I-II рівня акредитації припадає шість випускників ВНЗ III—IV р. а., що спричиняє брак кваліфікованих кадрів з робітничих професій. Більше того, випускники з робітничих професій здобувають в більшості 2—3 розряд, а ринок праці потребує робітників з кваліфікацією 5—6 робітничих розрядів. Враховуючи мізерне фінансування держави на оновлення матеріально-технічної лабораторної бази ВНЗ, підготовка майбутніх фахівців відбувається на застарілому обладнанні, що поглиблює проблему можливості працевлаштування випускників за здобутим фахом. Як засвідчує багаторічний досвід [3, 6] у більшості випускників ВНЗ виникає значна низка проблем під час працевлаштування, основні з яких показані на схемі (рис.).

Основні проблеми працевлаштування випускників ВНЗ

Перша проблема, відсутність вакансій за здобутим напрямом підготовки, тобто існує дисбаланс потреб і пропозицій на ринку праці, тому що значна кількість молоді продовжує навчатись за «престижними» напрямами підготовки.

Зміст проблеми «замкнуте коло» полягає в тому, що претендент повинен мати досвід роботи за напрямом підготовки, який практично не можливо здобути, адже працедавці зацікавлені в працівниках з досвідом роботи. Тому слід реально встановити планку очікувань і не висувати завищених вимог. Якщо молодий фахівець отримує диплом, але ще ніколи ніде не працював за фахом, то він має бути готовий серйозно понизити свої очікування щодо посади та оплати праці. Крім того, нестачу досвіду необхідно компенсувати більшою активністю на ринку праці.

Через низьку психологічну готовність до професійної практичної роботи незалежно від того, який навчальний заклад (державний чи приватний) вони закінчили. Значна кількість випускників, маючи необхідні теоретичні знання та практичні навички, при цьому психологічно не готові довести роботодавцю свою фахову придатність.

Державна служба зайнятості виступає партнером для молоді у формуванні системи збереження й розвитку трудових ресурсів держави. Адже невирішені проблеми працевлаштування випускників ВНЗ призводять до вагомих негативних наслідків, зокрема:

- зростання безробіття та зниження рівня життя;
- поширення явища утриманства;
- нерегламентованих заробітків (тіньова зайнятість);
- деструктивних (кримінальних) моделей поведінки;
- зовнішньої трудової міграції;
- психологічних змін (втрату мотивації до праці, зміну структури ціннісних орієнтацій і падіння престижності легальної зайнятості).

Вінницька область є аграрно-промисловим регіоном України, в ній функціонують найбільш характерні ВНЗ (аграрний, технічний, педагогічний, торгово-економічний та низка інших навчальних закладів), саме тому вона є зрізом економічної ситуації щодо проблеми працевлаштування випускників ВНЗ.

Динаміка зареєстрованих молодих людей, в тому числі кількість випускників ВНЗ в службі зайнятості у Вінницькій області за 2011 р., 2012 р., та перші п'ять місяців 2013 року наведено у табл. 3. Подані дані свідчать про поступове зменшення випускників вищих навчальних закладів, які стають на облік у службу зайнятості (3742 випускників у 2011 році; 3390 випускників у 2012 році), проте разом з тим і відслідковується тенденція зменшення чисельності працевлаштованих представників цієї категорії (919 випускників у 2011 році; 768 випускників у 2012 році).

Таблиця 3

Молодь та випускники ВНЗ I-IV р. а. на ринку праці

	Календарний рік	Перебувало на обліку в службі зайнятості		Працевлаштовано			Знято з обліку з інших причин, осіб		Перебувало на обліку станом на кінець звітного періоду
		усього, осіб	у % до загальної чисельності громадян, які перебували на обліку в СЗ	усього, осіб	рівень працевлаштування до чисельності відповідної категорії громадян	шляхом виплати одноразової виплати допомоги по безробіттю	осіб	%	
На обліку в службі зайнятості	2011	83765	100,0	34409	41,1	562	22294	26,6	27062
	2012	85010	100,0	34475	40,6	385	21583	25,4	28952
	2013 (5 міс.)	47760	100,0	14530	30,4	203	7679	16,1	25551
Молодь до 35 років	2011	36940	44,1	14444	39,1	283	11532	31,2	13159
	2012	37680	44,3	15111	40,1	214	10826	28,7	11144
	2013 (5 міс.)	18982	39,7	4858	25,6	101	3588	18,9	10209

Продовження табл. 3

	Календарний рік	Перебувало на обліку в службі зайнятості		Працевлаштовано			Знято з обліку з інших причин, осіб		Перебувало на обліку станом на кінець звітного періоду
		усього, осіб	у % до загальної чисельності громадян, які перебували на обліку в СЗ	усього, осіб	рівень працевлаштування до чисельності відповідної категорії громадян	шляхом виплати одноразової виплати допомоги по безробіттю	осіб	%	
Випускники ВНЗ III—IV р. а.	2011	2181	2,6	549	25,2	—	997	45,7	635
	2012	2076	2,4	489	23,6	—	924	44,5	496
	2013 (5 міс.)	635	1,3	131	20,6	—	259	40,8	245
Випускники ВНЗ I—II р. а.	2011	1561	1,9	370	23,7	—	793	50,8	398
	2012	1314	1,5	279	21,2	—	653	49,7	297
	2013 (5 міс.)	430	0,9	48	11,2	—	189	44,0	193

На сьогодні, популярними залишаються економічний, юридичний і психологічний напрями підготовки. Хоча певна кількість випускників зазначених напрямів, отримавши диплом залишаються без роботи, і більшість з них вимушена звертатись до центрів зайнятості. Разом з цим роботодавці наголошують на брак фахівців з робітничих професій — токарів, слюсарів, столярів, зварювальників, мулярів, електриків та електромонтерів, трактористів, пекарів та продавців. Протягом січня — травня 2013 року на обліку у Вінницькій області перебувало 635 безробітних з числа випускників ВНЗ. Значна частина з них отримали кваліфікації економістів, бухгалтерів, вчителів, вихователів, юристів, техніків-будівельників та техніків-технологів тощо. В той же час вакансії за цими спеціальностями від роботодавців майже не надходили.

Для випускників ВНЗ всіх рівнів акредитації, які потрапили в таке скрутне становище державною службою зайнятості використовується низка механізмів для сприяння їх працевлаштування:

- перепідготовка за іншим напрямом підготовки;
- започаткування власної справи за сприяння державної служби зайнятості;
- залучення до громадських та інших робіт тимчасового характеру;
- працевлаштування молоді на перше робоче місце із наданням роботодавцю компенсації єдиного соціального внеску.

Розглянемо детальніше кожний з цих механізмів. З метою підготовки безробітних в центрах зайнятості реалізується ціла низка заходів: інформування безробітних про сутність самостійної зайнятості, кроки і дії, які їм варто здійснити для започаткування власного бізнесу, допомога їм в його організації. В системі заходів щодо сприяння самостійної зайнятості молоді в центрах зайнятості проводяться інформаційні семінари: «Як почати свій бізнес»; «Від бізнес-ідеї до власної справи» тощо. Наявність певних характеристик особистості дозволяє майбутньому підприємцю здійснити обґрунтований вибір нового виду діяльності, розробити бізнес-план, провести юридичне оформлення приватного підприємця, відкрити розрахунковий рахунок, сформувати колектив, започаткувавши власну справу і успішно її розвивати. Крім того для молоді, яка планує зайнятись підприємництвом, в центрах зайнятості області регулярно проводяться професійні навчання «Основам організації підприємницької діяльності», «Основам малого бізнесу» тощо. Молодих людей, які бажають відкрити власну справу, навчають як вести підприємництво в умовах ринкової економіки, бухгалтерський та податковий облік, управління підприємствами малого та середнього бізнесу, психологічним особливостям роботи в бізнесі. За оперативними даними Вінницького обласного центру зайнятості протягом перших 5 місяців 2013 року 85 молодих осіб пройшли таке на-

вчання. Протягом січня—травня 2013 року з коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття отримали одноразову виплату по безробіттю на загальну суму майже 2,5 млн. грн. для організації підприємницької діяльності 205 осіб, з них: 100 (48,8 %) — молоді до 35 років. З молоді: жінок — 41 % осіб, що проживають у сільській місцевості — 32,9 % та 3 особи з інвалідністю.

Оновленою редакцією Закону України «Про зайнятість населення» [7] передбачено надання безоплатних індивідуальних та групових консультацій з питань організації та провадження підприємницької діяльності із залученням працівників органів державної влади. Консультації спеціалістів органів державної влади та інших компетентних органів можуть отримати особи, що звернуться до Державної служби зайнятості з питань організації власного бізнесу, а діючі підприємці — з питань його ефективного управління. Як результат, очікується збільшення кількості осіб, у т. ч. молодих, які за сприянням служби зайнятості започаткують власну справу. Крім того, додатковим стимулом щодо активізації молоді щодо започаткування власного бізнесу є запровадження виплати допомоги по безробіттю, в тому числі для організації підприємницької діяльності без регіонального обмеження. Самозайнятість молоді не лише сприятиме підвищенню рівня життя суспільства, скороченню безробіття шляхом створення нових робочих місць, а і формуванню прошарку «середнього класу», який є основою соціально-економічних реформ, гарантом політичної стабільності та демократичного розвитку суспільства.

В умовах зростання безробіття серед молоді важливим засобом активної політики держави на ринку праці є подальше розширення переліку оплачуваних громадських робіт. Громадські роботи є видом суспільно корисних оплачуваних робіт в інтересах територіальної громади, які організуються для додаткового стимулювання мотивації до праці, матеріальної підтримки безробітних. Такі роботи регулюють попит на робочу силу і пом'якшують гостроту проблеми безробіття, їх необхідно розглядати як вимушений, проте необхідний засіб боротьби з безробіттям. Центри зайнятості області продовжують залучати молоді до оплачуваних громадських робіт. До участі в громадських роботах та інших роботах тимчасового характеру протягом січня-травня 2013 року залучено 2,7 тис. безробітних, у т. ч. 633 безробітних у віці до 35 років або 23,3 %. Роботи були організовані в таких напрямках: виконання різних видів сільськогосподарських робіт (ремонт сільськогосподарської техніки, обрізка плодкових дерев, обробіток посівів сільськогосподарських культур тощо); благоустрій та озеленення територій населених пунктів, придорожніх смуг; підсобні роботи на будівництві або ремонті об'єктів соціальної сфери.

Також, починаючи з червня 2013 року діє норма Закону України «Про зайнятість населення», яка стимулює роботодавця до працевлаштування випускників навчальних закладів — це компенсація єдиного соціального внеску. Так, при працевлаштуванні молодої людини, яка закінчила, або припинила навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, звільнена зі строкової або альтернативної служби (протягом 6 місяців після закінчення навчання чи служби) на перше робоче місце за направленням служби зайнятості, строком не менше ніж на два роки роботодавцю компенсують щомісяця витрати на сплату єдиного соціального внеску за відповідну особу протягом одного року. Така ж можливість компенсації єдиного соціального внеску передбачена для суб'єкта малого підприємництва, який працевлаштовує на новостворені робочі місця в пріоритетних видах економічної діяльності.

Окрім зазначених нововведень Законом передбачено надання додаткової підтримки молодим спеціалістам шляхом, по-перше, організації стажування молодих фахівців, а, по-друге, стимулювання таких осіб до працевлаштування у селах і селищах. Студенти вищих та учні професійно-технічних навчальних закладів, що здобули професію (кваліфікацію) за освітньо-кваліфікаційним рівнем «кваліфікований робітник», «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст» та продовжують навчатися на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні, мають право проходити стажування за професією (спеціальністю), за якою здобувається освіта, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, на умовах, визначених договором про стажування у вільний від навчання час. При цьому строк стажування за договором не може перевищувати шести місяців. Запис про проходження стажування роботодавець вносить до трудової книжки. У разі коли в період стажування такий молодий фахівець, виконує професійні роботи, підприємство, організація, установа за всі роботи, виконані відповідно до наданих завдань, здійснює виплату їй заробітної плати згідно з установленими системами оплати праці за нормами, розцінками, ставками (окладами) з урахуванням коефіцієнтів, доплат і надбавок.

Позитивними видаються положення, що стосуються стимулювання молоді до роботи у сільсь-

кій місцевості. Зокрема, молодому працівнику, який уклав трудовий договір на строк не менше трьох років з підприємствами, установами та організаціями, що розташовані в селах і селищах, надається одноразова адресна допомога у десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати за рахунок коштів Державного бюджету та передбачено надання житла на строк роботи за відповідною професією. При цьому, якщо молодий працівник пропрацює в такому населеному пункті не менше десяти років, житло передаватиметься йому у власність.

Висновки

Отже існуючі на сьогодні державні механізми працевлаштування молоді сприяють вирішенню питання подолання безробіття серед молоді та забезпечення випускників вищих навчальних закладів першим робочим місцем. Разом з цим на державному рівні доцільно більше приділяти уваги питанням прогнозування, створення умов та фінансування заходів, які б забезпечили скорочення молодіжного безробіття цієї категорії молоді та її імміграції після здобуття нею відповідного фаху за обраним напрямом підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: закон України [Електронний ресурс] / Документ № 2998-ХІІ, остання редакція від 16.10.2012 на підставі 5462-17, [Чинний]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.
2. Молодь України : від освіти до праці / [Оксамитна С., Виноградов О., Малиш Л., Марценюк Т.; за ред. С. Оксамитної]. — К. : ВПЦ НАУКМА, 2010. — 202 с.
3. Гук Н. А. Співпраця роботодавців та ВНЗ щодо розв'язання питань подальшого працевлаштування молоді / Н. А. Гук, І. Л. Татомир // Економічний форум. — 2013. — № 2. — С. 1—7.
4. Данилишин Б. Освіта, наука і виробництво у контексті вимог Болонської декларації [Текст] / Б. Данилишин, В. Куценко // Вісник НАН України. — 2007. — № 3. — С. 14—22.
5. Економічна активність населення за матеріалами вибіркових обстежень (річні дані) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/trp.htm.
6. Савченко І. М. Зарубіжний досвід інноватики в сфері взаємодії професійно-технічних навчальних закладів з роботодавцями та науковими установами : методичні рекомендації / І. М. Савченко, Т. В. Волкова. — К. : ППТО, 2011.
7. Про зайнятість населення [Електронний ресурс] : закон України / Документ № 5067-VI, остання редакція від 05.07.2012 на підставі 5067-17, [Чинний]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/page>.

Рекомендована кафедрою інтеграції навчання з виробництвом ВНТУ

Стаття надійшла до редакції 7.10.2013

Аляб'єва Світлана Сергіївна — старший викладач кафедри, перший заступник директора Вінницького обласного центру зайнятості; *Коваль Костянтин Олександрович* — канд. техн. наук, доцент, *Мензул Олена Миколаївна* — аспірантка, e-mail: lena.menzul@gmail.com.

Кафедра інтеграції навчання з виробництвом, Вінницький національний технічний університет, Вінниця

S. S. Aliabieva¹

K. O. Koval¹

O. M. Menzul¹

EMPLOYMENT OF UNIVERSITY GRADUATES: PROBLEMS AND THEIR SOLUTIONS

¹Vinnitsia National Technical University

The problems and existing government mechanisms of university graduates employment are discussed in the article.

Keywords: employment, graduates, young people, university.

Aliabieva Svitlana S. — Senior Lecturer of the Chair; First deputy director of Vinnitsia Regional Employment Center, *Koval Kostiantyn O.* — Cand. Sc. (Eng.), Assistant Professor, *Menzul Olena M.* — Post-Graduate Student, e-mail: lena.menzul@gmail.com.

The Chair of Training and Production Integration

С. С. Алябьева¹
К. О. Коваль¹
Е. Н. Мензул¹

ТРУДОУСТРОЙСТВО ВЫПУСКНИКОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ: ПРОБЛЕМЫ И ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ИХ РЕШЕНИЯ

¹Винницкий национальный технический университет

Проанализированы проблемы и существующие государственные механизмы трудоустройства выпускников высших учебных заведений.

Ключевые слова: трудоустройство, выпускники, молодежь, высшее учебное заведение.

Алябьева Светлана Сергеевна — старший преподаватель кафедры, первый заместитель директора Винницкого областного центра занятости, *Коваль Константин Олегович* — канд. техн. наук, доцент, *Мензул Елена Николаевна* — аспирантка, e-mail: lena.menzul@gmail.com.

Кафедра интеграции обучения с производством